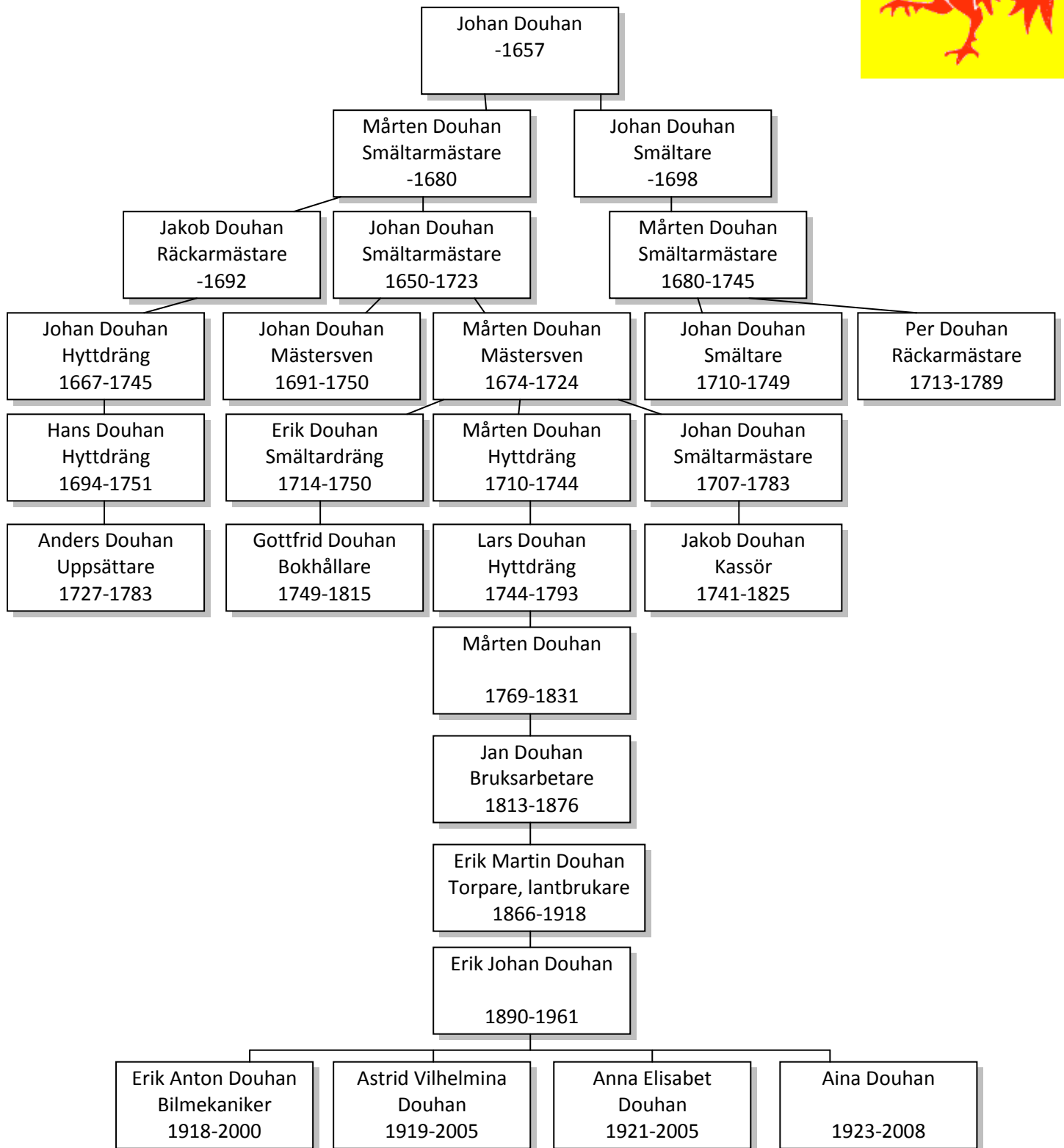
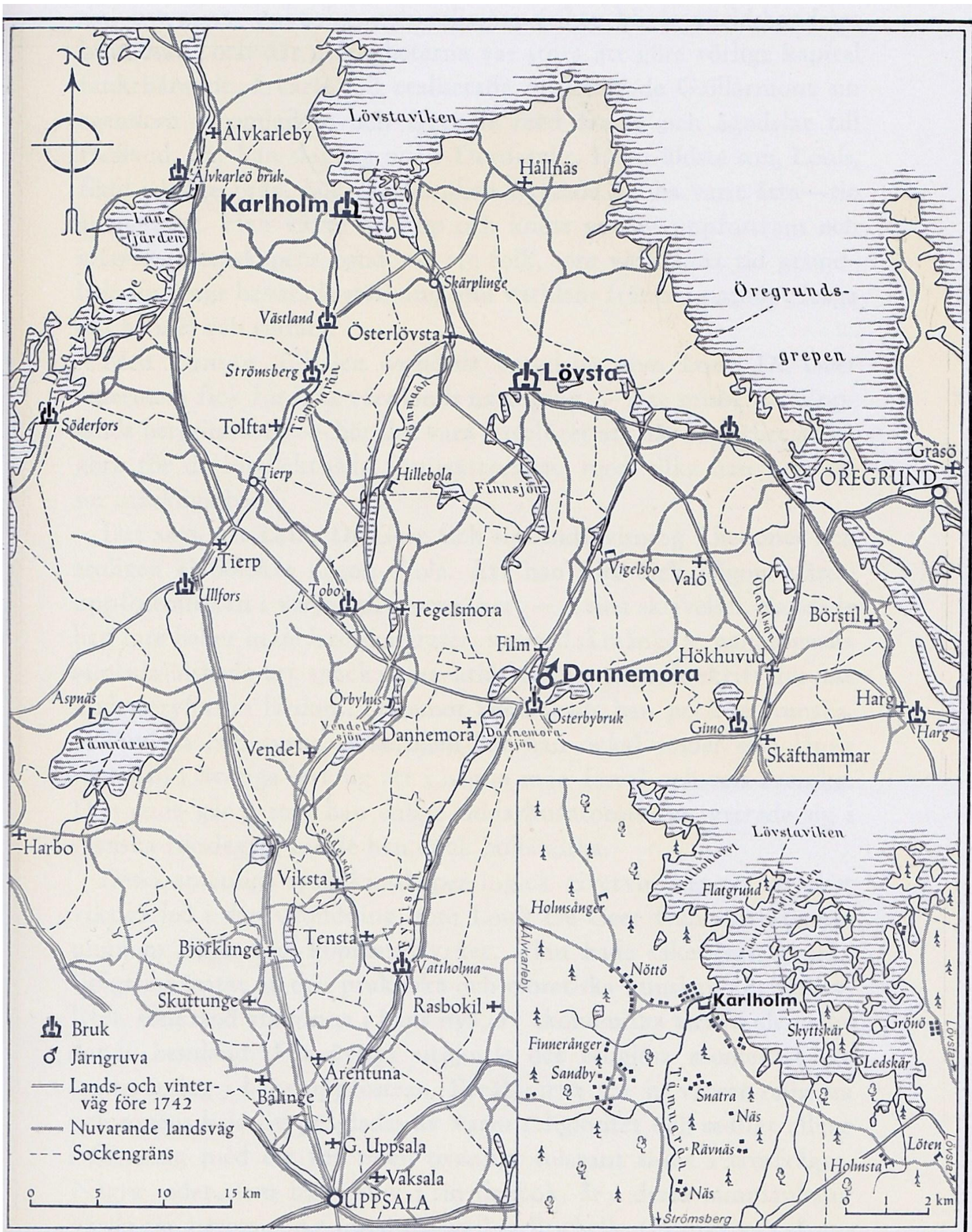

Släkten Douhan i Karlholms bruk

Brukspredikanten vid Österby bruk i Uppland, K.G. Rollins 1800-talsbeskrivning av en Vallon:

"Merendels äro de mörkletta, med bruna ögon, något uppböjd näsa och svart hår. I umgänget äro de öppna och fritaliga. Känsliga vid de minsta förolämpningar, skarpsinniga i omdöme och mycket läroaktiga. Man förebrår dem en viss sträfhets och envishet, som de ha svårt att öfvervinna. I själsodling och belevvenhet stå de bestämdt öfver allmogen i allmänhet. I deras boningar råder mycket snygghet och ordning, och sjelva, när de äro iklädda sina helgdagsdräkter, äro de ofta med verklig elegans utstyrda."

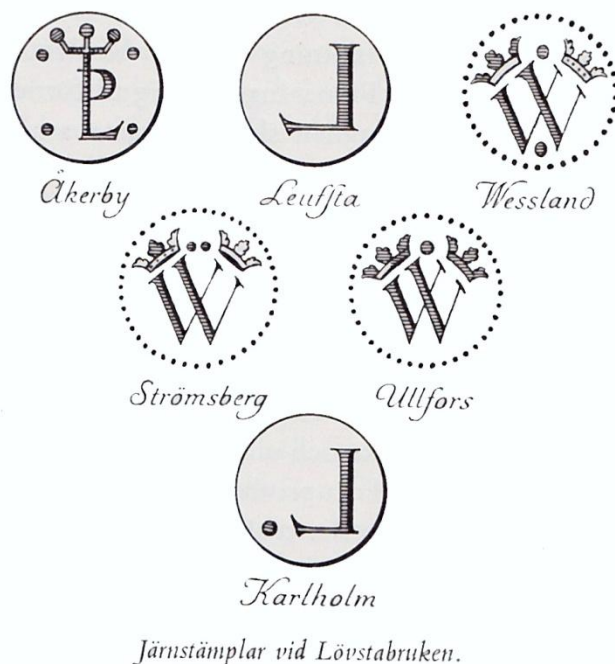
Karlholms bruks bildande

Karlholms bruks första steg mot att bli ett brukssamhälle grundlades år 1725 då Charles De Geer köpte granngårdarna Finnerånger och Holmsånger för sammanlagt 191 000 daler kopparmynt. Charles De Geer var på den här tiden en av Sveriges mäktigaste män med stora ägor runt om i Sverige, däribland många bruk. För att ett bruk skulle gå med så stor vinst som möjligt krävdes 3 saker:

- Närhet till skog (mycket bränsle går åt vid framställningen).
- Närhet till malm.
- Bra kommunikationer.

De Geer ägde även Lövsta bruk och Hillebola bruk, däromkring fanns mycket skog men tillgängligheten var ett problem. Malmtransporten från Dannemora och frakten av det färdiga stångjärnet var besvärligt och tidsödande, speciellt till och från Hillebola. Detta spädades på av sviterna efter den stora rysshärjningen 1719 då många bruk blev helt eller delvis förstörda och stora skogar sattes i brand. Gårdarna Finnerånger och Holmsånger var det relativt lätt att nå, framförallt från havet, på 1700-talet gick det att lägga till med större fartyg alldeles intill det planerade bruket. Därmed var Karlholm en idealisk plats för ett bruk, det fanns gott om skog, det låg nära Lövsta bruk dit fungerande malmtransport fanns och det var lätt att sjövägen transportera de färdiga produkterna till Stockholm för vidare export.

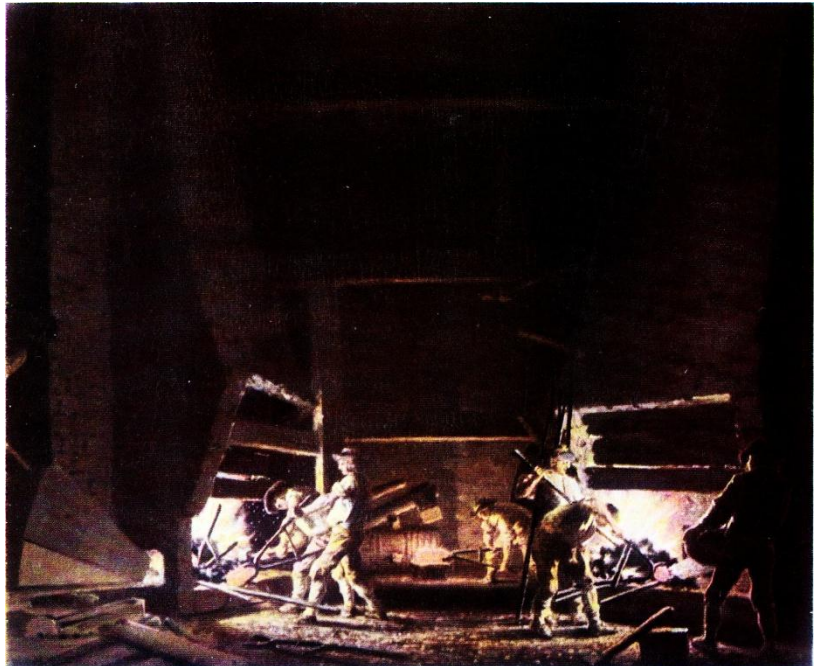
De Geer var förmögen och hade medel så det räckte för att starta ett nytt bruk. Men för att få det måste han söka tillstånd (privilegier) hos Bergskollegium, en slags myndighet som skulle värna brukens intressen genom att begränsa järnframställningen och därmed hålla priserna och lönsamheten uppe, det allra mesta av det järn som framställdes exporterades. Det var tätt mellan de norduppländska bruken och Bergskollegium måste vara övertygade om att Karlholms bruks behov av skog och arbetskraft

inte skulle påverka de närbelägna bruken. För att De Geers ansökan lättare skulle gå igenom ansökte han inte om att starta ett nytt bruk utan om att flytta en av de två masugnarna från Lövsta bruk (som han redan ägde) till den inköpta gården Finnerånger. Efter många protester och invändningar från ägarna av bruk i närheten (främst Västlands bruk, Strömsbergs bruk och Älvkarleby bruk) fick De Geer efter 18 månaders förhandlingar tillstånd att flytta masugnen till de två inköpta gårdarna. Platsen får nu namnet Carlholms bruk, uppkallad efter grundaren, Charles De Geer.

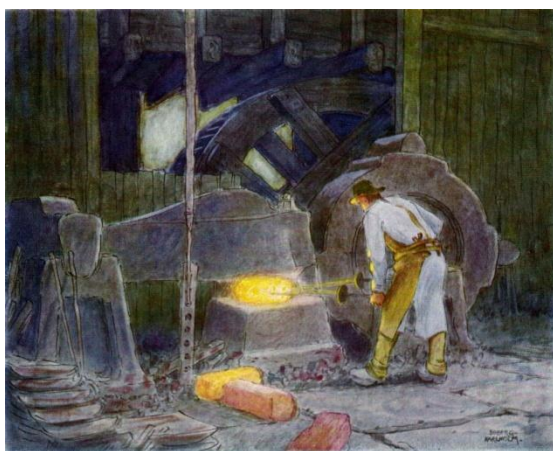
Vallonsmedjan

År 1730 dör Charles De Geer och efterträddes av den 10-årige brorsonen Charles d.y., alla affärer sköttes av förmyndare. Samma år står bruket färdigt med masugnen i drift, en damm är uppdämd, en kanal är byggd med hjälp av en samling Dalkarlar och bostadshus och förrådsbyggnader börjar fyllas av malm, kol och proviant. Det man framställde dessa första år i Karlholms bruk var tackjärn som sedan forslades till Lövsta bruk för att förädlas till stångjärn. Lövsta bruk var huvudbruket med de nyligen inköpta Hillebola bruk, Strömsbergs bruk, Västlands bruk och det nystartade Karlholms bruk som

Vallonsmedja med en smältarhärd(t.h) och en räckarhärd (t.v).

underlydande bruk. Att inte Karlholms bruk hade en smedja med stångjärnshammare innebar många onödiga transporter, därför anhöll Charles d.y. äldre broder Louis 1735 att få flytta en stångjärnshammare från det nyligen inköpta Hillebola bruk till Karlholms bruk. Även stångjärnshammare var skattebelagda, antal hammare och framställningsmängden av stångjärn

Karlholms bruks vattendrivna mumblingshammare, akvarell av Ferdinand Boberg.

bestämdes av Bergskollegium. Tillståndet att flytta hammaren kom samma år och en Vallonsmedja började byggas i Karlholms bruk. Den väsentligaste skillnaden på vallonsmidet och tysksmidet var att tysksmidet ägde rum i en och samma härd medan vallonsmidet innebar att man hade en "smältarehärd" där tackjärnet smältes och färskas och en "räckarehärd" där smältan uppvärmdes och vällades för att "räckas" ut till stångjärn. Man räknade med att vallonsmidet var tre gånger effektivare än tysksmidet, men det krävde ett fungerande lagarbete i ett högt tempo.

Arbetsstyrkan vid härdarna bestod vanligen av:

- 2 mästersmeder
- 2 mästersvenner
- 4 drängar
- Några goujarer (kolgossar)

Arbetsstyrkan vid starten av Karlholms bruks vallonsmedja ca 1836 bestod av dessa 11 personer (varav 8 var valloner):

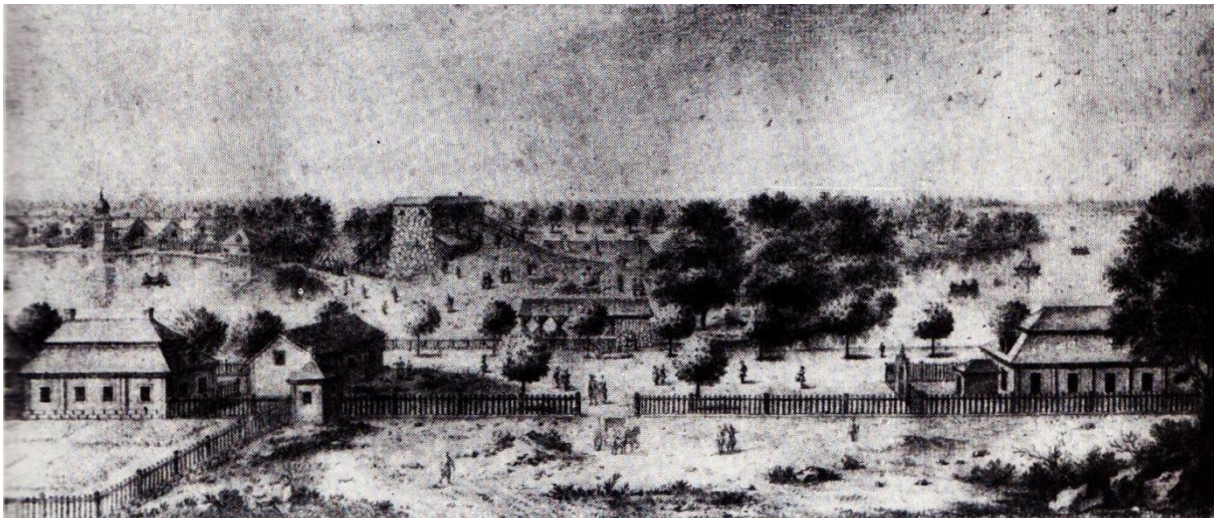
- **Mästersmältaren Mårten Douhan, 56 år.** Kom troligen med sin familj från Strömsberg, Tolfta (han fanns där åtminstone 1730). Gift med **Maria Persdotter Goffeng**. De hade 9 barn, 6 söner och 3 döttrar, barnen var vid flytten mellan 15 och 35 år. Osäkert vilka barn som flyttar med, men Johan 26 år och Per 23 år och troligen Margareta 15 år gör det.
- **Mästerräckaren Anton Bonivier, 33 år.** Kom från Lövsta bruk. Gift med **Brita Jakobsdotter Witte**, de har 3 döttrar.
- **Mästersvennen Johan Douhan, 45 år.** Mästersmältaren Mårten Douhans brorson. Född i Hillebola bruk, Österlövsta och gift med **Elisabeth Sticker** 1721. De har inga barn.
- **Smältardrängen Johan Douhan, 26 år.** Mästersmältaren Mårten Douhans son. Nygift kring 1836 med **Maria Tillman**.
- **Smältardrängen Hindrich Ohlsson, ca 45 år.** Osäkert var han kom inflyttande ifrån, fanns 1729 i Västlands bruk men har tidigare arbetat på Hillebola bruk. Gift med **Katarina Persdotter**, de har 2 barn, en son och en dotter.
- **Räckardrängen Erik Hammare**
- **Räckardrängen Petter Douhan, 23 år.** Mästersmältaren Mårten Douhans son. Ogift.
- **Räckardrängen Claes Tillman**
- **Goujarerna** (kolpojckarna) **Erik Hillberg, 26 år, Pehr Andersson** och **Erik Giösberg**.

Karlholms bruks Vallonsmedja i slutet av 1870-talet. Den vita byggnaden är "Labbit" där smederna tillbringade sina lediga timmar mellan skiftena.

Livet på bruket

Detta var början på en lång vistelse på bruket för familjen Douhan, en gren av släkten kommer finnas kvar i 150 år, ända till slutet av 1880-talet då Vallonsmedjan rivs och en Lancashire-smedja byggs. Vid starten av Vallonsmidet uppgick den fasta befolkningen i Karlholms bruk till ungefär 200 personer varav ungefär 35 var vuxna män i arbete, de flesta boende i de två stuglängorna på bruksdammens norra sida med knuttimrade gråa stugor som byggts vinkelrätt mot varandra, Sörgatan och Norrgatan. På dammens södra sida låg herrgården med ekonomibyggnader och brukskontoret därifrån bokhållaren styrde bruket. Själva verket bestod av fem större konstruktioner placerade bakom dammbröstets luckor, masugnen med ett högt stentorn, bokarehuset, stångjärnsmedjan med sina två skorstenar, kolhus och järnmagasinet. Bara 50 meter bakom dessa byggnader började havsviken. Det var nästan alltid liv och rörelse vid verket, arbetet gick i skift och stannade av endast klockan 6 på lördag eftermiddag till klockan 6 på söndag eftermiddag.

Karlholms bruk med masugnen som den dominerande byggnaden. T.h om den syns taket på smedjan. Teckning av Johan Slack ca 1770.

Till husen på bruksgatan där bruksarbetarna med familjer bodde följde en del naturförmåner. Samtliga hade del i ett fähus, en kryddgård och en slätteräng, detta gjorde att bruksfamiljerna blev till stor del självförsörjande. De hade ofta en ko, några svin eller får och höns. Det de inte kunde få på detta sätt fick de genom brukskontoret. Det allra mesta av lönen, 80-85%, togs aldrig ut i kontanter utan brukskontoret höll med livsmedel, kläder, tyger, skomakeri m.m. som vid uttag avräknades på lönen. På brukskontoret fanns ett antal skrivare som höll ordning på bokföringen.

Vid masugnen arbetade på den här tiden ännu en i Douhan-släkten, Mästersmältaren Mårten Douhans brors sonson, den 26 årige Mårten Douhan. Han hade en lön på 1½ daler om dagen under blåsningen, resten av tiden gjorde han dagsverken vilket gav honom en årlön på 350 daler. Lönen i smedjan bestod till en del av ackord beroende på den mängd färdigt stångjärn

Bruksgatan där de flesta bruksarbetare bodde med sina familjer.

som framställdes, dels en fast del, s.k. "vinpenning". Mästersmältaren Mårten Douhan fick på detta sätt en årslön på mellan 1100-1300 daler, det kan jämföras med den högt uppsatte bokhållarens fasta lön på 800 daler. Bokhållaren förfogade å andra sidan över ett helt lantbruk med tjänstefolk. Smältardrängen Johan Douhan och räckardrängen Petter Douhan hade en lön på 700-900 daler om året. Lönen var alltså hög i smedjan, körare, skomakare och skraddare tjänade i allmänhet mellan 200-300 daler om året.

Kontorsmagasinet och stora magasinet där all livsmedel och andra varor förvarades.

Arbetet i smedjan gick i fyratimmars skift där smederna ofta inte lämnade smedjan utan vilade under de fyra vilotimmarna i ett utrymme kallat "labbit". Dit kom även smedens fru eller piga under vilotiden med mat och annat smeden kunde behöva. Smeden var ofta hemma bara under söndagen, resten av tiden tillbringade han i smedjan, ständigt utsatt för värme, dånet från hammarna och rök från eldarna. En vanlig dödsorsak bland smederna var lunginflammation. De var vid arbetet klädda i en lång skjorta, förskinn och träskor. På söndagar, när de var avskrubgade och skulle till kyrkan, bar de en hög vidbrättad smedshatt som visade deras socialt höga status.

Ur 1738 års bokföring kan man se vad Mästersmältaren Mårten Douhan tog ut åt sin stora familj via brukskontoret under 1 år (även hans två söner Johan och Petter är medräknade):

Summa inkomster:	1900 daler
Råg	18½ tunna (1360 kg)
Korn	6 tunnor (440 kg)
Malt	15½ tunna (1425 kg)
Ärter	1/4 tunna
Salt	1 skeppund (170 kg)
Strömming	½ tunna
Smör	10 lispund (85 kg)
Tobak	81 rullar (28350 gram)
Lärft	282 alnar
Skottyg	1½ aln
Bordtäck	1 st.

Slaktozar	2 st.
Vitkålshuvuden	180 st.
Kram från Lövsta	för 60 daler
Summa	1500 daler
Kontantuttag	300 daler
Tillgodo	100 daler

Anmärkningsvärda siffror kan tyckas vara de 15½ tunnor malt som endast användes till att göra öl och svagdricka, men ölen på den tiden var troligen ganska svag och en viktig del av kaloriintaget. Den genomsnittliga öl förbrukningen per vuxen i Karlholms bruk var på den här tiden ca 1,5 liter om dagen (560 liter/år), men den mängd malt Mårten inköpt bör ha räckt till över 6000 liter öl. Vid midsommarfirandet stod ofta bruket för ölet, till midsommar år 1738 bryggdes ca 1000 liter färsköl. Även Mårtens inköp av 28 kg tobak är en anmärkningsvärt hög siffra, det innebar en dygnsranson på över 70 gram delat på de vuxna i familjen.

Stångjärnshammaren var i drift till 1749 då den lades ner och en hammare för plåt och knippjärnssmide införskaffades. I och med detta förändrades arbetet och många av smederna byttes ut. Mästersmältaren Mårten Douhan hade dött 4 år tidigare, smältardrängen Johan Douhan dör samma år driften läggs om och

Karlholms bruks f.d. krog Stymne.

räckardrängen Petter Douhan flyttar till Västlands bruk. De i slakten Douhan som nu finns kvar i Karlholms bruk är några barn till smederna, de flesta flyttar från bruket efter ett par år men en som är kvar är hyttldrängen Mårten Douhans son Lars. Hans gren av släktträdet kommer vara kvar på Karlholms bruk i många generationer till. År 1808 återupptas stångjärnssmidet i vallonsmedjan, det pågår sedan till 1879 då vallonsmedjan rivs och en Lancashiresmedja byggs på samma plats.

Smederna blir tjänstemän

Gottfrid Douhan föddes 4/10 1749 i en arbetarbostad tillhörig Strömsbergs bruk. Hans 35-åriga far Erik Douhan var smältardräng på bruket och hans mor Johanna Gottfridsdotter Martinell var hemma med Gottfrid och hans två äldre syskon. När Gottfrid bara är 10 månader dör hans far, Johanna lämnas ensam med de tre barnen Mårten 7 år, Johanna 4 år och Gottfrid 10 månader.

Familjen stannar vid bruket under Gottfrids uppväxt, änkor till bruksarbetare hade goda möjligheter att få bidrag av bruket, det fanns dessutom flera släktingar i närheten. Vid 21 års ålder arbetar Gottfrid själv på bruket, han är påsiare, dvs. kontrollant av någonting. Vid den tiden gifter han sig med Maria Larsdotter Hallström, de får 1771 tvillingarna Lars och Erik Douhan, Lars dör dock 3 veckor gammal. Gottfrid arbetar två år senare som trädgårdsmästare för att 1773, vid 24 års ålder bli krögare. Parets tredje och fjärde barn, Johanna Maria och Gottfrid föds, han dör dock bara 3 år gammal. Gottfrid fortsätter sin företagsamma bana genom att 4 år senare ta anställning som skrivare

på Strömsbergs bruk, ett slitsamt arbete som bestod i att sköta bokföringen. En bra läs och skrivkunnighet, snygg handstil och ett matematiskt sinnelag var en förutsättning för att få ett sådant arbete, de skulle dessutom vara bokhållarens (kallas senare bruksförvaltare, kan liknas vid en platschef) förlängda arm. Vid den här tiden föds sonen Anders och dottern Anna Katarina. Vid 33 års ålder blir Gottfrid även brukets kassör.

År 1784 flyttar Gottfrid Douhan med fru och 4 barn till gården Holmsånger vid Karlholms bruk, han

bör vid det här laget vara ganska välbeställd då Holmsånger är en stor gård och han förfogade över en hel del tjänstefolk. Anledningen till flytten var troligen att bokhållararbetet på Karlholms bruk snart skulle bli ledigt, det var vid den här tiden samma ägare (familjen De Geer) till Strömsbergs bruk och Karlholms bruk.

Mangårdsbyggnad uppförd omkring år 1600, Holmsångers gård.

Gottfrid hade dessutom släktingar på bruket, bl.a. hans farbror, hyttdrängen Mårten Douhan. År 1786 då Gottfrid är 37 år blir han bokhållare och är därmed den högst uppsatte tjänstemannen på Karlholms bruk. Det här var en klassresa inte många gjorde vid den här tiden, han gick från att vara faderslös tillhörande arbetarklass och behov av allmosor för att överleva till att bli bokhållare och disponera en stor gård med tjänstefolk vid 35 års ålder. Dessutom har hans syster Johanna Maria Douhan gift sig med bokhållaren på Lövsta bruk, Carl Lindberg. De två bokhållarfamiljerna hade säkert mycket kontakt med varandra, två av Carls barn, Carl och Brita Maria kommer även under en tid att bo hos familjen Douhan på Karlholms bruk.

Gottfrids son Anders tycks ha arvt sin fars färdigheter, redan vid 16 års ålder flyttar han hemifrån till Lövsta bruk (som vid den här tiden var De Geers huvudbruk från vilka de övriga bruken i strategiska frågor styrdes) där han arbetar som kontorist. Kring år 1797 kommer han hem igen, nu 20 år gammal, lagom till familjens flytt till Karlholms bruk (troligen till Herrgården där brukskontoret låg). Anders får

Det gamla brukskontoret, är nu flyttat till annan plats.

arbete av sin far som skrivare, ett arbete han behåller i 10 år innan det vid 30 års ålder blir hans tur att överta bokhållartjänsten 1807. Gottfrid bor kvar på herrgården fram till sin död vid 66 års ålder 1815.

Även Anders barn och barnbarn har högre tjänstemannaställningar, dock inte på Karlholms bruk. Anders barn Erik Gottfrid Douhan flyttar till Ljusdal där han blir Inspektör och hans barn Anders Johan Douhan (född 1865) blir bokhållare i Morgårdshammar, Norrbärke i Dalarna (gjuteri och mekanisk verkstad) där han dör ogift 1915. Den siste att flytta från själva bruket i slakten Douhan var troligen Erik Martin Douhan på 1880-talet. Det fanns dock i Västlands församling år 1890 nio personer med efternamnet Douhan, år 1900 sju personer och år 1970 endast en person, Aina Maria Douhan boende på pensionärshemmet i Karlholms bruk.

Herrgården med brukskontoret, foto från sekelskiftet.

De första Douhanerna på Karlholms bruk:

Mårten Douhan Mästersmältare. Hammarsmed 1680-1745

Mårten var ca 56 år vid flytten till Karlholms bruk. Han hade tidigare varit Smältmästare, alltså den som styrde vid smältarhärden, i Strömsbergs bruk i Tolfta socken och även arbetat på Gysinge bruk i Österfärnebo och på Hillebola bruk där stångjärnshammaren kom ifrån. Han skulle nu vara med och starta upp den nybyggda smedjan i Karlholms bruk. Det var en stor familj som flyttade, förutom Mårten hans fru sedan 36 år Maria Persdotter Goffeng ca 53 år, sönerna Johan 26 år, Petter 23 år, Mårten 20 år och dottern Margareta 15 år. Dessutom fanns en piga i hushållet. Mästersmältaren Mårten Douhan arbetar på bruket till den 5/3 1745 då han dör ca 65 år gammal, hans fru Maria Persdotter Goffeng flyttar till Lövsta bruk och dör där den 11/6 1762 vid en ålder av ca 79 år.

Mårten och Marias barn:

- Helena Douhan. Döpt 28/7 1701 i Gysinge bruk, Österfärnebo
- Per Douhan. Döpt 15/3 1703 i Gysinge bruk, Österfärnebo, begravd 2/2 1705 i Gysinge bruk, Österfärnebo
- Eva Douhan. Döpt 26/1 1705 i Gysinge bruk, Österfärnebo
- Jacob Douhan. Döpt 4/4 1707 i Gysinge bruk, Österfärnebo
- Karl Douhan. Byggmästare i Lövsta bruk, Österlövsta, född omkring 1708 i Gysinge bruk, Österfärnebo, död före 1762.
- Johan Douhan. Smältare. Döpt 20/2 1710 i Gysinge bruk, Österfärnebo, begravd 25/6 1749 i Västlands bruk, Västland
- Per Douhan. Räckarmästare i Ullfors bruk, Tierp, döpt 1/2 1713 i Gysinge bruk, Österfärnebo, död 15/3 1789 i Ullfors bruk, Tierp
- Mårten Douhan. Byggmästare i Västlands bruk, Västland (C), född 11/9 1716 i Gysinge bruk, Österfärnebo, begravd 13/4 1751 i Västlands bruk, Västland
- Margareta Douhan. Född 1721-11-16 i Strömsbergs bruk, Tolfta, död 29/7 1804 i Lövsta bruk, Österlövsta

Johan Smältardräng. Smältare 1710-1749

Mästersmältaren Mårten Douhans son, flyttade med sin far till Karlholms bruk 1836. I samband med flytten (troligen efter flytten) gifter han sig kring 1836 med Maria Tillman från Lövsta bruk. De får 6 barn, 3 söner och 3 döttrar boende på Karlholm mellan 1737-1747, Johan dör 1749.

Johan och Marias barn:

- Mårten Douhan. Född 6/10 1737 i Karlholms bruk
- Johanna Douhan. Född 2/8 1739 i Karlholms bruk
- Maria Douhan. Född 8/5 1741 i Karlholms bruk
- Johan Douhan. Hovslagare, klensmed. Född 17/9 1743 i Karlholms bruk, Död 1813 i Västlands bruk
- Johanna Douhan. Född 21/12 1745 i Karlholms bruk, Död 11/11 1809 i Västlands bruk
- Karl Douhan. Född 19/11 1747 i Karlholms bruk

Petter Räckardräng, Räckarmästare 1713-1789

Mästersmältaren Mårten Douhans son, flyttade med sin far till Karlholms bruk 1836 där han arbetar som Räckardräng. Han gifter sig med den 10 år äldre Maria Tillman 1743 och får en dotter 1744 född i Karlholms bruk. De flyttar sedan vidare till det närbelägna Västlands bruk där de får ytterligare en dotter innan de slutligen flyttar till Ullfors bruk i Tierp okänt årtal där Petter blir Räckarmästare.

Petter och Marias barn:

- Maria Douhan. Född 8/10 1744 i Karlholms bruk, Västland (C), död 7/4 1795 i Lövsta bruk, Österlövsta
- Johanna Katarina Douhan. Född 5/9 1754 i Västlands bruk, Västland, död 30/10 1790 i Tierp

Mårten Hyttdräng 1710-1744

Mästersmältaren Mårten Douhans brors sonson, född i Åkerby bruk, Österlövsta där hans far, som också hette Mårten, var Mästersven. Han kom till Karlholms bruk kring 1836 som nygift med den 5 år äldre Katarina Fogman från Tobo bruk och arbetade som hyttdräng. Efter att ha fått 5 barn dör Katarina ca 1742, Mårten gifter då om sig med Helena Larsdotter som var från trakten 1743. År 1744 är Mårtens nya hustru Helena gravid då både Mårten och hans 8 årige son Lars dör, strax efter Mårtens död föder hon Mårtens 6:e barn, det får namnet Lars efter den nyligen avlidne halvbrodern.

Mårten och Katarinas barn:

- Margareta Douhan.
- Helena Douhan. Döpt 21/4 1734 i Åkerby vretarna, Österlövsta
- Lars Douhan. Döpt 4/4 1736 i Åkerby bruk, Österlövsta, död 1744 i Karlholms bruk
- Katarina Douhan. Född 8/1 1739 i Karlholms bruk
- Mårten Douhan. Född 6/5 1742 i Karlholms bruk, Västland

Mårten och Helenas barn:

- Lars Douhan. Hyttdräng, dagkarl i Karlholms bruk, född 21/12 1744 i Karlholms bruk, död 21/5 1793 i Karlholms bruk

Johan Mästersven 1691-1750

Mästersmältaren Mårten Douhans brorson. Född i Hillebola bruk, Österlövsta. Gift med Elisabeth Sticker 1721. De förblir barnlösa. Han följde troligen med när stångjärnshammaren flyttades från Hillebola bruk till Karlholms bruk 1836 men återvände efter en tid till Hillebola. Död 1749 i Hillebola, enl dödboken "Hillebola Mästersvän Johan Duhan, varit gift utan lifsrucht. 60 år gl., död i Bröstwärck och andetäppa".

Källförteckning:

Kyrkböcker via Arkiv Digital

Sveriges befolkning 1900, CD från Sveriges släktforskarförbund.

Vallonskiva 3.0, DVD av Sällskapet Vallonättlingars forskargrupp.

www.vallon.se , Sällskapet Vallonättlingars hemsida.

Karlholms Bruks Bok, Harry Molin, Stockholm 1950.

Valloner – järnets människor, Anders Florén & Gunnar Ternhag (red), Södertälje 2005.